

Hur förändra det som blev fel

1900-talets svenska kyrkohistoria är på många sätt en berättelse om en kyrka som tycks både ha och ha haft obegränsade resurser och möjligheter men ändå förlorat nästan allt. I början av förra seklet var i stort sett alla svenskar medlemmar i Svenska kyrkan. På många sätt förändrades de yttre förutsättningarna.

Det gäller hela västerlandet men i vårt land kanske på ett särskilt tydligt sätt. I Sverige var kyrkan nära sammanflätad med nationalstaten. Kristendomskunskap var obligatoriskt ämne i skolan. Prästen var såväl kyrklig som civil ämbetsman och kyrkliga handlingar (»förrättningar») var en del av civilsamhället. Byarna byggdes kring kyrkan. Församlingslivet och bygemenskapen var identiska.

Urbaniseringen förvandlade kyrkans roll, och församlingsbegreppet fick omprövas. Det ökade materiella välståndet, klassresorna, informationsflödet, migrationen och många andra faktorer har omformat vårt samhälle på ett genomgripande sätt. Sverige är idag sekulärt och pluralistiskt, och religionen har förpassats till det privata. Hur gjorde Svenska kyrkan sina val under denna förändringstid? Och varför gick det så fel?

Svenska kyrkan införlivades i folkhemsbygget. Nationalkyrkan blev på ett annat sätt än frikyrkorna och den romersk-katolska kyrkan en del av samhällsbygget. Ur strikt samhällsperspektiv var det svårt att se den reella nyttan av andlighet. Däremot fick kyrkan en viktig uppgift att fylla som moralisk kompass, förvaltare av högtidlighet och diakonal resurs. På så sätt fann till exempel konfirmationsundervisningen, de kyrkliga handlingarna, diakonin och kyrkans krisberedskap sina motiverade plattformar.

När kyrkan tvingades att motivera sin existens, söktes svaren ur ett nyttoperspektiv. Omprioriteringen ledde till att det perifera blev centralt. Kyrkans uppgift blev alltmer spretig och otydlig, vilket märktes på flera sätt. Under 1900-talet övertog församlingshemmen kyrkans plats, dvs. vardagsaktiviteterna blev mer än gudstjänsten den sammanhållande faktorn i församlingsgemenskapen.

»Att vara kyrka» kunde definieras med allt och inget. Församlingshem fylldes av allt som främjade mänsklig gemenskap. Få saker var fel och skadliga, men i takt med att gudstjänsten förlorade sin ställning blev kyrkan definierad och motiverad av sina aktiviteter. Trivsel blev ett tydligare kännetecken än omvändelse. Tron blev mer inriktad på människan än på Gud.

I ett Sverige som byggde ett jordiskt folkhem fanns högre värdeord än helighet. Tron hade i väckelsens bakvatten blivit individualistisk, församlingen utbytbar och trons nytta började väga tyngre än dess sanningshalt. Svensken tillbad inte längre Gud för Guds egen skull, utan bara så länge det gav henne något. Kyrkans existens definierades inte utifrån att Jesus satt den in i världen, utan av vilken nytta den gjorde.

I ett alltmer blomstrande föreningssverige blev också Svenska kyrkans självbild att hon bestod av sina medlemmar, snarare än att hon var en del av den stora allmänliga kyrkan. Partipolitiseringsen av Svenska kyrkan förstärkte den bilden.

Teologin utgick alltmer från samtidens behov än från uppenbarelsen. Bibelns fanns visserligen kvar i den alltmer perifera gudstjänsten, men när gudstjänsten knappast längre var navet i församlingen och präglade församlingsgemenskapen, miste Bibeln sin auktoritet. En gudstjänst, som förminskats till en aktivitet bland många på det kyrkliga smörgåsbordet, blir inte normerande för församlingen. Panduros pysseltips fick väga tyngre än bibelordet när terminens barngrupper planerades, och konfirmandboken räckte gott för ungdomarna. Konfirmationsbibeln överlevde mer som en högtidlig present.

Kyrkans teologi fick en omvänd ordning. Istället för att ha Bibel och bekännelsesdokument som utgångspunkt präglades Svenska kyrkans teologi av det motsatta: att samtidsdebattens

frågor fick de svar som rådande opinion krävde av kyrkan, och därefter hittades lämpliga motiveringar från bibel och tradition, även om konsekvensen blev att bekännelsen fick justeras eller t.o.m. ändras.

Så gjorde sig till slut växtvärken påmind. Kyrkans kostym blev för stor, med alla byggnader, anställda och aktiviteter. Det stora 1900-talsprojektet strandade i det mångkulturella, efterkristna Sverige.

I uppvaknandets tid kommer frågan: Hur kunde det gå så fel? Hur kunde en kyrka som hade nästan ett helt lands befolkning i medlemsregistret, som var en integrerad del av samhället, hade oproportionerligt stora ekonomiska tillgångar, med en solid teologisk grund som vilade på urkyrkans arv, reformationens återupprättande och väckelserörelsernas förnyelse, teologiskt och andligt kollapsa på det sätt vi ser idag?

När Svenska kyrkan byggde bort kyrkligheten med alla församlingshem, anställde bort det personliga församlingsengagemanget och sålde ut sin teologi till politiken var det inte av illvilja eller dumhet. Men som så många gånger förr visar kyrkohistorien att kyrkan växer i fattigdom och världslig maktlöshet, men krymper när världslig rikedom och makt blir styrmedel.

Kyrkan är till sitt väsen något annat än en förening, ett parti, ett företag eller en kommunal organisation. Kyrkan byggs genom gudsförtröstan, genom människor som söker Gud för Hans egen skull. Kan detta århundrade bli ett sekel när kejsarens nya kläder avslöjas, och kyrkan i vårt land vågar vara det salt hon är kallad att vara? Vi hoppas det. Kyrkorna behöver vara rum för det heliga. Församlingen får gärna vara en trevlig gemenskap men framför allt en helig gemenskap. Då behöver somligt återupptäckas och annat lämnas.

Kyrkan behöver den teologi som växer ur tillbedjan, en teologi i urkyrklig mening som formas i levande kristen gemenskap i längtan efter den Oändlige och som känner värmen av Hans kärlek. En teologi som inte nöjer sig med att söka det rätta utan som också vill mäta. En teologi som inte nöjer sig med att vara intressant, utan som förmår formulera människans existentiella frågor och visa den solida grund som är oss given. Svenska kyrkan behöver tankesmedjor, samtalsfora, författare och församlingsteologer som formulerar Kyrkans teologi för människors skull.

Om Svenska kyrkan ska vara kyrka även i framtiden behöver hon återfå respekten för sina grundläggande dokument, både de som förenar henne med den världsvida kyrkan och de som uttrycker hennes särskilda bidrag till kyrkofamiljen. Bibelordet är inte utbytbar och vår bekännelse är inte förhandlingsbar. Det skall få konsekvenser för hur vi ska vara kyrka.

Med världsliga mått mätt går Svenska kyrkan en dyster framtid till mötes med sjunkande medlemssiffror och marginaliserat samhällsinflytande. Men den Kyrka som Jesus instiftat mäter inte framgång på det sättet. Vetekornets lag lär oss något annat. Därför vågar vi frimodigt hoppas på Kyrkans framtid också i vårt land.